

УДК 393.98

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2019-66-1-113-119>

Волобоев Артур Олегович,

аспірант

(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7138-5847>

ОРГАНІЗАЦІЯ І ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ ТА БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ¹

Статтю присвячено аналізу та узагальненню результатів наукових досліджень та правозастосовної практики щодо організації і планування розслідування незаконного поведження зі зброєю та бойовими припасами. Аргументовано вагоме значення організаційно-практичної моделі розслідування досліджуваного кримінального правопорушення. Здійснено аналіз складових елементів організації і планування. Визначено наявність умов, що впливають на якість розслідування. Наголошено на кваліфікованому підході проведення організації і планування діяльності слідчого для швидкого розкриття кримінального правопорушення.

Ключові слова: організація; планування; незаконне поведження зі зброєю та бойовими припасами; діяльність слідчого; взаємодія; організаційно-практична модель розслідування

Постановка проблеми. Цілеспрямована діяльність слідчого з розкриття кримінального правопорушення не може бути ефективною без належного упорядкування процесу розслідування за допомогою організації та планування. Планування, по суті, становить логічну основу організаційного процесу, що конкретизує та визначає основні структурні елементи такої діяльності, а організація є утворюючим початком розслідування, від своєчасності та якості якої створюються сприятливі умови для встановлення істини в кримінальному провадженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації та планування ґрунтовно досліджували Р. С. Белкін, С. А. Величкін, Н. Б. Водянова, В. І. Гаєнко, А. І. Дерев'яно, Л. Я. Драпкін, В. Д. Зеленський, А. Н. Колесніченко, В. Є. Корноухов, А. М. Ларін, О. М. Литвінов, І. М. Лузгін, Г. А. Хань, Є. В. Цехомська, В. Ю. Шепітько, А. В. Шмонін та ін. Значну увагу вчені-криміналісти приділяли їх співвідношенню, формулюючи організацію як сингуляр, що визначає різноманітність діяльності слідчого з принципу планування. Як наслідок, планування розслідування часто включають до організації як складовий елемент (частину). У даному питанні ми підтримуємо погляди Р. С. Белкіна, Л. П. Дубровицької, В. Д. Зеленського, В. Є. Коновалової, І. Ф. Пантелєєва та інших, які вважають планування більш вузьким поняттям, ніж організація. Разом з тим сьогодні досі відсутні теоретичні дослідження цих дефініцій у рамках розслідування незаконного поведження зі зброєю та бойовими припасами.

¹ Під зброєю та бойовими припасами автор розуміє тільки ручну вогнепальну зброю та бойові припаси до неї.

Метою цієї статті є висвітлення окремих теоретичних аспектів щодо організації та планування розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами з урахуванням сучасних реалій та потреб правозастосовної практики.

Виклад основного матеріалу. Поняття «організація» (англ. organization) походить від давньогрецького слова «органон», що позначає знаряддя або інструмент. Воно багатозначне і широко вживається в різних науках (філософії, математиці, економіці, соціології та ін.) і в практичній діяльності. Найчастіше «організація» трактується як: внутрішня упорядкованість, узгодженість взаємозалежних елементів цілого (системи); сукупність процесів або дій, що забезпечують досягнення цілей системи; об'єднання людей, спільна діяльність яких спрямована на реалізацію встановлених програм на основі певних правил і процедур. Тобто, це поняття означає об'єкт, властивості об'єкта та діяльність (процес) і вживається для позначення різних семантичних категорій: соціальної організації або інституту (статика) і процесу управління як упорядковуючої та свідомо координуючої діяльності (динаміка) [1]. Як правильно визначив Г. А. Хань, поняття «управління» відображає способи впливу на систему, «структура» — це статичний опис елементів і зв'язків системи, а поняття «організація» описує динамічну складову системи, спрямовану на виконання функцій координації і субординації [2, с. 98].

У криміналістичній літературі Р. С. Белкін одним із перших, не відходячи від етимологічного значення досліджуваного поняття, виділив рівні організації діяльності з розкриття, розслідування та запобігання кримінальних правопорушень. На його думку, існують чотири рівні організації розслідування кримінальних правопорушень, що характеризують її як збірне поняття [3, с. 147–148]. Всі рівні організації розслідування взаємодіють. Кожен із них певною мірою залежить від інших, визначаючи, своєю чергою, інші рівні. Сукупно вони утворюють організаційний процес системи розслідування кримінальних правопорушень [4, с. 65].

Г. А. Туманов, здійснивши аналіз думок провідних учених-криміналістів щодо організації та управління, наголосив на абстрактно-логічному, конкретно-логічному, управлінсько-організаційному, організаційно-управлінському та спонтанно-організаційному підходах вчених. Залежно від цих підходів, організація — частина управління; організація — функція управління; управління потребує організації. На думку автора, організація та управління — це близькі, але різні поняття. Г. А. Туманов відмічає, що організація — це діяльність зі створення структури впорядкованості об'єкта [5, с. 38–45].

Схожу думку висловив і В. Д. Зеленський. Автор зробив акцент впливу управління на організації розслідування. Запропоновані автором тези змістовно розширили описані Р. С. Белкіним рівні організації, що стало й підґрунтям для виокремлення ним підрівнів організації в територіальному та структурному планах [4, с. 60–65].

В. О. Олішевський згрупував розуміння досліджуваного терміну, у результаті чого дійшов висновку, що сьогодні існуючі в криміналістичній науці визначення «організація розслідування» поділяються на два концептуальні підходи: 1) організація розслідування кримінальних правопорушень — це забезпечення розслідування; 2) організація розслідування кримінальних правопорушень — це створення структури розслідування. Сам автор визначає організацію розслідування кримінальних правопорушень як допоміжну до розслідування діяльність, що здійснюється шляхом упорядкування елементів розслідування та створення сприятливих для нього умов [6, с. 78–79].

Зазначені вище погляди свідчать про загальну тенденцію: «організація — постійно діючий фактор, іманентно властивий діяльності з боротьби зі злочинністю» [7, с. 31]. У соціальній діяльності організація та управління пов'язані діалектичним взаємозалежним процесом із формуванням структури системи, її упорядкування та реалізації через управління. Організація розслідування — це супутня діяльність з упорядкування шляхом визначення основних структурних елементів, що створює умови для методики розслідування та її реалізації в практичній діяльності.

Що стосується елементів організації розслідування, то слід зазначити найбільш правильну, на наш погляд, позицію, що належить В. Д. Зеленському, який виокремлює цільовизначення, планування та якісні умови, акцентуючи увагу на керівництві розслідуванням, що охоплює взаємодію слідчого з іншими учасниками розслідування [4, с. 155]. Фактично ці ж елементи, певною мірою, виокремлювалися й іншими авторами. Головна відмінність судження В. Д. Зеленського від опонентів полягає у виокремленні цільовизначення, що робить розслідування системно-орієнтованим. Значення цього організаційного елемента полягає в тому, що цільовизначення разом із плануванням фактично становлять «інтелектуальну частину організації розслідування кримінального правопорушення» [8, с. 7], і з цим варто погодитись. Всі вказані елементи мають рівне організаційне значення і взаємодоповнюють один одного.

У ході дослідження нами встановлено, що організацію розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами в практичній діяльності сприймають як типову модель, що складається з вивчення вихідної інформації про обставини скоєного кримінального правопорушення, висування версій, формування цілей та планування розслідування. Тобто, передусім якість і результативність такого розслідування залежить від об'єму вихідної та першочергової інформації, на підставі якої відбувається процес побудови діяльності слідчого в кримінальному провадженні.

Версія, як засіб пізнання, є інструментом для визначення цілей розслідування та передумовою для планування, що орієнтує слідчого в процесі збору, дослідження й оцінки доказів.

Цілі формуються шляхом аналізу обставин, які підлягають встановленню в кримінальному провадженні. Виявлення та дослідження інших, проміжних, обставин (наприклад, встановлення місцезнаходження винної особи, її затримання) конкретизують окремі завдання розслідування. Ці завдання зумовлені тактикою провадження слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, а саме: визначенням їх цілей, організації й тактики проведення.

Практика свідчить, що формування цілей та окремих завдань розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами залежить від ряду умов для визначення структури розслідування, якості його провадження. До таких умов належать:

- знання слідчим особливостей криміналістичного механізму встановлення обставин скоєного кримінального правопорушення;
- уміння слідчого визначити тактичний напрям розслідування, керуючись об'ємом орієнтуючої інформації, доказами в кримінальному провадженні;
- наявність засобів криміналістичної техніки, матеріально-технічного забезпечення та необхідних сил для оперативного застосування;
- готовність слідчого до вибору і провадження відповідних дій і заходів, залежно від характеру слідчої ситуації на початковому та наступному етапах розслідування;
- поінформованість слідчого про учасників розслідування, форми їх співпраці, ступеня протидії зі сторони підозрюваного та інших зацікавлених осіб.

Планування полягає у визначенні слідчим найбільш ефективних способів та засобів вирішення завдань розслідування в оптимальні строки [9, с. 87]. Матеріальним вираженням цього процесу є письмовий план розслідування в кримінальному провадженні. Однак, як слушно зауважив О. Резван, планування може і не зводитися до складання письмово формалізованого документа. Під плануванням слід розуміти творчу, інтелектуальну діяльність, що починається з початку розслідування в кримінальному провадженні, встановлення обставин скоєного кримінального правопорушення і перевірки версій [10, с. 80].

Різні автори розглядають планування як розумовий процес, умови цілеспрямованої організації розслідування, пізнавальний процес, тактичний прийом, метод розслідування, метод організації. Не вступаючи в дискусію з провідними вченими-криміналістами, на наш погляд, планування розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припа-

сами є складним розумовим процесом слідчого з вибору способів, сил і засобів для успішного вирішення заздалегідь сформованих цілей, перевірки версій, визначення послідовності дій та заходів, їх змісту і строку виконання.

Найтипівіші недоліки планування такого розслідування пов'язані з:

- відсутністю організаційно-практичної моделі розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами;
- тактичними помилками під час збору доказів та первинної інформації, які спотворюють уяву про злочинну діяльність;
- відсутністю чітко окреслених цілей розслідування, поінформованості учасників розслідування, координації їхньої діяльності;
- спрощеністю алгоритму первинних дій (заходів), що зводиться до проведення огляду, призначення експертного дослідження та опитування осіб;
- відсутністю чіткого (деталізованого) алгоритму подальших дій (заходів), визначення часу їх проведення, конкретних виконавців, прямого зв'язку з версіями;
- порушенням послідовності проведення запланованих дій (заходів), часу їх проведення;
- не якісним налагодженням взаємодії між учасниками розслідування, залучення співробітників без досвіду роботи в таких розслідуваннях;
- відсутністю письмового плану розслідування (особливо при так званій «інформаційній різноманітності») або його несвоечасного складання; шаблонністю; недотриманням комплексності й системності; відсутністю індивідуального підходу планування;
- відсутністю практичного досвіду самого слідчого з оптимізації роботи в кримінальному провадженні, зокрема організації та планування розслідування.

Процес планування розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами складається з таких елементів: 1) аналіз слідчої ситуації; 2) вибір тактичного напрямку розслідування; 3) визначення сил і засобів; 4) складання письмово плану; 5) контроль виконання та корекція плану.

Практика свідчить, що для інсталяції діяльності в кримінальному провадженні, зокрема організаційно-управлінського аспекту, аналіз змісту слідчої ситуації вимагає від слідчого творчого, інтелектуального підходу. Оскільки інформація, що міститься в матеріалах кримінального провадження на початковому етапі розслідування, лише на 27 % відповідає дійсності. У зв'язку з цим слідчий повинен насамперед встановити її достовірність та реальність, тобто своєчасно приділити належну увагу визначенню: місця і часу проведення первинних слідчих (розшукових) дій (заходів); учасників дій та виконання ними конкретних функцій; кола і послідовності обставин, які підлягають з'ясуванню; дотримання прав, свобод і недоторканності осіб. Навіть більш обґрунтоване рішення основних питань організації роботи не забезпечує слідчому досягнення цілей розслідування, якщо первинні слідчі (розшукові) дії будуть проводитися ним неорганізовано, без плану і без належної взаємодії.

Визначившись зі слідчою ситуацією, слідчий планує хід розслідування та окреслює коло необхідних дій, що потребували б якомога менше сил та засобів для ефективного та швидкого розслідування даної категорії кримінальних правопорушень. Це один із відповідальних елементів планування. Тому обрання тактичного напрямку розслідування передбачає визначення оптимального алгоритму дій, його внутрішньоструктурної послідовності, строків, місця проведення та кола виконавців.

На початковому етапі розслідування, що характеризується інформаційною недостатністю, напрямків розслідування може бути декілька [11, с. 7]. Проте найбільш часто плануються та використовуються:

- слідчі (розшукові) дії, зокрема огляд місця події (49,2 %), особистих речей затриманого (18,9 %), документів (5,7 %); вилучених нелегальних об'єктів озброєння (87,3 %); об-

шук (30,4 %); допит свідків (94,1 %), спеціалістів (13 %) та інших осіб, яким відома інформація, що має значення для кримінального провадження (16,1 %); освідування особи (4,9 %); призначення експертного дослідження вилучених об'єктів озброєння (98,7 %);

– оперативно-розшукові заходи, зокрема обстеження місця події (41,3 %); дослідження речей (15,1 %) та документів (2,1 %); збір зразків для порівняльного дослідження (0,9 %); опитування (79,5 %); наведення довідок (37,8 %); ототожнення особистості винного (37,6 %); отримання письмових довідок, актів, копій документів (46,4 %).

Слід зазначити, що в більшості випадків (78,9 %) розслідування здійснюється в некофліктній ситуації з мінімальним рівнем протидії, де слідчий є єдиним виконавцем. В інших випадках, за наявності дефіциту орієнтуючої та доказової інформації, ускладнення розслідування, виявлення додаткових епізодів злочинної діяльності, зокрема й сукупності однорідних, різнорідних та незакінчених кримінальних правопорушень, слідчий персоніфікує діяльність учасників розслідування та налагоджує з ними взаємодію з метою оптимізувати роботу в кримінальному провадженні. Для цього створюються слідчі (9,5 %) або слідчо-оперативні групи (18,6 %).

Найбільш ефективні, водночас найпопулярніші, форми взаємодії, притаманні розслідуванню незаконного поведіння зі зброєю та бойовими припасами:

– спільне планування (розслідування кримінального правопорушення; конкретних СРД та НСРД; вироблення стратегії й тактики отримання інформації оперативним шляхом);

– оперативне супроводження під час досудового розслідування;

– постійний обмін інформацією;

– сприяння в проведенні окремих СРД;

– виконання доручень слідчого щодо проведення оперативно-розшукових заходів та реалізації НСРД;

– спільна організація та проведення тактичних операцій або комбінацій.

Водночас відмічається доволі неоднозначна позиція слідчих щодо складання письмового плану розслідування незаконного поведіння зі зброєю та бойовими припасами. Більшість із них проводять досудове розслідування механічно за типовим алгоритмом дій, що сформований на багаторічному власному досвіді та вимогах слідчої практики. Інші складають план розслідування тільки або за окремими епізодами злочинної діяльності, або при розслідуванні складних, багатоепізодних кримінальних проваджень. У зв'язку з цим зазначимо, що незалежно від характеру, складності та об'єкта кримінального провадження, пов'язаного з незаконним поведінням зі зброєю та бойовими припасами, письмовий план повинен бути складений обов'язково. Винятком є брак часу на початковому етапі розслідування та необхідність терміново в найкоротші строки здійснити ряд першочергових дій (заходів), де слідчий може тимчасово обмежитись складанням усного плану. Наявність письмового плану допомагає слідчому більш ефективно розподілити свій час, визначити об'єм роботи в кримінальному провадженні, спрямовувати діяльність учасників розслідування, спостерігати за ритмом виконання запланованих дій (заходів) та аналізувати ситуацію з позиції додержання строків, необхідності зміни напрямку розслідування, підвищення організаційної складової.

Контроль за виконанням та корекція плану, як останній елемент планування, відбувається за фактичної реалізації запланованих дій та заходів. На цьому етапі слідчий повною мірою керує розслідуванням, конкретизує та координує дії учасників з кожного окремого пункту плану, концентрує увагу на збір необхідних відомостей. Забезпечуючи контроль, слідчий одночасно аналізує та оцінює наявну (отриману) інформацію, вносить необхідні корективи та інформує про це учасників розслідування.

Висновки. Наведене вище дає нам підстави стверджувати, що планування, як метод організації, є складним розумовим процесом слідчого щодо створення організаційно-практичної моделі розслідування незаконного поведіння зі зброєю та бойовими припасами. І

тільки при кваліфікованому проведенні планування та організації діяльності можливо раціонально розподілити робочий час, обрати напрям розслідування, визначити сили і засоби для швидкого та якісного досягнення результату — розкриття та розслідування кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Поняття організації. Навчальний матеріал «Основи менеджменту». URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-5412.html>. (Дата звернення: 05.03.2019).
2. Хань Г. А. Теоретичні засади планування та організації розслідування злочинів: дис. ... канд. юрид. наук. Донецьк, 2007. 221 с.
3. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. Изд. 2-е доп. Москва: Мегатрон XXI, 2000. 334 с.
4. Зеленский В. Д. Теоретические вопросы организации расследования преступлений: монография. Краснодар: КубГАУ, 2011. 156 с.
5. Туманов Г. А. Организация как функция государственного управления. Советское государство и право. Москва, 1986. Вып. № 1. С. 38–45.
6. Олішевський О. В. Поняття організації розслідування злочинців. Боротьба зі злочинністю та забезпечення громадського порядку. Проблеми теорії та практики. Харків: ХНУВС, 2009. С. 75–79
7. Можаяева И. П., Степанов В. В. Организационные основы деятельности следователя по раскрытию, расследованию и предупреждению преступлений: монография. Москва: «Юрлитинформ», 2007. 152 с.
8. Цехомская Е. В. Организация криминалистического обеспечения судебного разбирательства уголовных дел: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2013. 23 с.
9. Литвинов А. Н., Степанюк Р. Л. Прогнозирование и планирование в криминалистике: монография. Москва: «ЮРКНИГА», 2004. 160 с.
10. Белкин Р. С. Криминалистика: учеб. пособие. М., 1959. 458 с.
11. Сергеев Л. А., Соя-Серко Л. А., Якубович Н. А. Планирование расследования: учеб. пособие. Москва, 1975. 116 с.

Волобоев Артур Олегович,

аспирант

(Донецкий юридический институт МВД Украины, г. Кривой Рог)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7138-5847>

ПЛАНИРОВАНИЕ И ОРГАНИЗАЦИЯ РАССЛЕДОВАНИЯ НЕЗАКОННОГО ОБРАЩЕНИЯ С ОРУЖИЕМ И БОЕВЫМИ ПРИПАСАМИ

Статья посвящена анализу и обобщению результатов научных исследований и правоприменительной практики по организации и планированию расследования незаконного обращения с оружием и боевыми припасами. Аргументировано большое значение организационно-практической модели расследования исследуемого уголовного преступления. Проведен анализ составляющих элементов организации и планирования. Определены условия, влияющие на качество расследования. Сделан акцент на квалифицируемый подход проведения организации и планирования деятельности следователя для быстрого раскрытия уголовного преступления.

Ключевые слова: организация; планирование; незаконное обращение с оружием и боевыми припасами; деятельность следователя; взаимодействие; организационно-практическая модель расследования

Voloboev Arthur Olegovich,

aspyrant

(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7138-5847>

ORGANIZATION AND PLANNING OF INVESTIGATION OF UNLAWFUL HANDLING WITH WEAPONS AND AMMUNITION

Formulation of the problem. The deliberate activity of an investigator on disclosure of a criminal offense cannot be effective without properly ordered the investigation process through organization and planning. Planning, in essence, constitutes the logical basis of the organizational process, which specifies and defines the basic structural elements of such activity, and the organization is the beginning of the investigation, from the timeliness and quality of which favorable conditions are created for establishing the truth in criminal proceedings.

Analysis of the recent research and publications. The issues of organization and planning were adequately researched by leading criminologists. Considerable attention was paid to their correlation. As a consequence, planning of an investigation often involves the organization as an integral element (part). In this issue, we are in agreement with the opinion of scholars who consider planning a narrower notion than organization. At the same time, there are still no theoretical studies of these definitions as part of the investigation into the unlawful handling of weapons and ammunition.

The purpose of the article is to highlight some theoretical aspects of organization and planning of investigation into the unlawful handling of weapons and ammunition, taking into account current realities and needs of law enforcement practice.

The article analyzes and summarizes the results of scientific research and enforcement practice in organization and planning of investigation into the unlawful handling of weapons and ammunition. The significance of the organizational-practical model of investigation of the researched criminal offense is substantiated. An analysis of the constituent elements of organization and planning is carried out. The existence of conditions influencing the quality of the investigation has been determined. It is emphasized on the qualified approach of organization and planning of the investigator's activity for quick disclosure of the criminal offense.

Key words: *organization; planning; unlawful handling of weapons and ammunition; investigator's activity; interaction; organizational-practical model of investigation*

Надійшла до редколегії 16.03.2019